

Scientific Journal

VIRTUS

#30, January, 2019
published since 2014

2019

ISSN 2410-4388 (Print)
ISSN 2415-3133 (Online)

Scientific Journal *Virtus*
Issue # 30, January, 2019
Published since 2014

Recommended for publication by the Academic Council of Luhansk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education (the proceedings No.1 February 19, 2019)

Founder: Scientific public organization "Sobornist" (Ukraine).

Publisher: Center of Modern Pedagogy "Learning Without Borders" (Canada).

Partners:

- + Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University (Ukraine);
- + Lugansk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education (Ukraine);
- + Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine);
- + SE «Lugansk State Medical University» (Ukraine);
- + Consortium for Enhancement of Ukrainian Management Education (Ukraine);
- + Pomeranian Academy in Slupsk (Poland);
- + Baku Islamic University (Azerbaijan);
- + University of the town of Nish (Serbia);
- + Zielonogorski University (Poland);
- + Center of Modern Pedagogy "Learning Without Borders" (Canada).

Virtus: Scientific Journal / Editor-in-Chief M.A. Zhurba - January # 30, 2019. - 288 p.

Editor-in-Chief:

Zhurba M.A., Ph.D., professor, Head of the scientific public organization "Sobornist" (Ukraine).

Deputy Editor-in-Chief:

Kuzmichenko I.O., Ph.D., associate professor, Head of the Department of Humanities of SE «Lugansk State Medical University» (Ukraine);

Talishinski E.B., Ph.D., associate professor, Head of the Department of Public Disciplines of the Baku Islamic University (Azerbaijan);

Starichenko E.V., Head of Analytical Department of the scientific public organization "Sobornist" (Ukraine).

Mainhandling Editor:

Kravchenko Yu.V., Manager on international cooperation of the scientific public organization "Sobornist" (Ukraine).

Journal Indexing:

✓ **Google Scholar** is a freely accessible web search engine that indexes the full text or metadata of scholarly literature across an array of publishing formats and disciplines. The Google Scholar index includes most peer-reviewed online academic journals and books, conference papers, theses and dissertations, preprints, abstracts, technical reports, and other scholarly literature, including court opinions and patents. Google Scholar's database contains roughly 389 million documents including articles, citations and patents making it the world's largest academic search engine.

✓ **Scientific Indexing Services (SIS) (USA)** is academic database which provides evaluation of prestigiousness of journals. The evaluation is carried out by considering the factors like paper originality, citation, editorial quality, and regularity & international presence.

✓ **Citefactor (USA)** is a service that provides access to quality controlled Open Access Journals. The Directory indexing of journal aims to be comprehensive and cover all open access scientific and scholarly journals that use an appropriate quality control system, and it will not be limited to particular languages or subject areas.

✓ **ResearchBib** is open access with high standard indexing database for researchers and publishers. Research Bible may freely index journals, research papers, call for papers, research position.

✓ **Scientific Journal Impact Factor (SJIFactor)** is an international, recognized platform for promoting scientific achievements, as well as supporting publishers and scientific communities interested in state-of-the art research activities in innovation and applied science areas.

✓ **Directory of Research Journal Indexing (DRJI)** is to increase the visibility and ease of use of open access scientific and scholarly journals thereby promoting their increased usage and impact. DRJI supply champion has access to global-renowned content in all discipline areas including magazine and journal articles. DRJI advocate, educate, and provide the central resource for indexing.

✓ **International Innovative Journal Impact Factor (IIJIF)** – academic database was organized with the aim of creating an open platform for scientific research around the world. IIJIF provides the necessary communication of scholars, editors, publishers and conference organizers, through its exclusive services: provides indexing of scientific journals (calculates the impact factor), forms a list of national/international conferences and journals.

**Certificate of Mass Media Registration:
KB № 21060-10860P from 24.11.2014 p.**

Journal Editorial Staff Contact Information.
e-mail: virtustoday@gmail.com

website: <http://virtus.conference-ukraine.com.ua>

© Authors of the Articles, 2019.

© Scientific Journal «Virtus», 2019.

Editorial Board:

Aliyeva S.I., Ph.D., professor, Institute of History National Academy of Sciences of Azerbaijan (Azerbaijan).

Aliyeva S.N., Ph.D., associate professor, Baku State University (Azerbaijan).

Aliyeva Y.N., Ph.D., associate professor, Baku State University (Azerbaijan).

Aliyev M.N., Ph.D., professor, Baku State University (Azerbaijan).

Arslan C.H., Ph.D., professor, Necmettin Erbakan University (Turkey).

Bohonkova J.A., Ph.D., professor, Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University (Ukraine).

Chyzhova O.M., Ph.D., professor, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine).

Ciftci S.S., Ph.D., associate professor, Necmettin Erbakan University (Turkey).

De Serio B., Ph.D., professor, University of Foggia President of AIM (Italy).

Dombi-Fáy A., prof. dr., CSc, PhD, dr. hab., Professor of Pedagogy, Faculty of Education Hungary, Szeged University "Juhász Gyula" (Hungary).

Drachuk O.P., Ph.D., associate professor, National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsya (Ukraine).

Fóris-Ferenczi R., Ph.D., associate professor, Docent, Vice-dean, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Department of Applied Psychology of the Babeş-Bolyai University (Romania).

Hamarta E.S., Ph.D., professor, Necmettin Erbakan University (Turkey).

Huzhva O.P., Ph.D., professor, Ukrainian State Academy of Railway Transport (Ukraine).

Jovanovic P., Ph.D., professor, University of the town of Nish (Serbia).

Kalko I.V., Ph.D., associate professor, Luhansk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education (Ukraine).

Karabacak N.N., Ph.D., associate professor, Recep Tayyip Erdogan University (Turkey).

Karlovitz Já.T., Ph.D., associate professor, Óbuda University (Hungary).

Kasyanova O.V., Ph.D., associate professor, Luhansk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education (Ukraine).

Kasyanova V.A., Ph.D., associate professor, Institute of Chemical Technologies Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University (Ukraine).

Komarevtseva I.A., Ph.D., professor, SE «Lugansk State Medical University» (Ukraine).

Korotkova E.A., Ph.D., associate professor of social and humanities science Department of Donbas State Technical University (Ukraine).

Kravchuk O.O., Ph.D., professor, Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute (Ukraine).

Mennell S., Ph.D., professor, University College Dublin (Ireland).

Mihailovic S., Ph.D., professor, Institute of Serbian Culture Pristina-Leposavic (Serbia).

Moskalyova L.Yu., Ph.D., professor Melitopol Bogdan Khmelnytsky State University (Ukraine).

Okulicz-Kozaryn W., dr.hab., MBA, Member of the International Scientific Association of Economists and Jurists "Consilium" (Switzerland).

Pagava O.V., Ph.D., associate professor, Luhansk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education (Ukraine).

Polishchuk O.P., Ph.D., professor, Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine).

Polovyi M.A., Ph.D. in History, D.Sc. in Political Science, professor, Vasyl Stus Donetsk National University (Ukraine).

Potapenko E.V., Ph.D., professor, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Ukraine).

Sapenko R., Ph.D., professor, Zielonogorski University (Poland).

Shpak D.O., Ph.D., associate professor, Mykolajiv branch of Kiev National University Culture and Arts (Ukraine).

Radchenko O.V., Ph.D., professor, Pomeranian Academy in Slupsk (Poland).

Rohit Kumar Verma, B.com.LL.b, Poet & Researcher, Writer, Institute of Law Jiwaji University (India).

Shchudlo S., Ph.D., professor, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine).

Stoffa Ján, prof. Ing., DrSc., emeritus professor, Palacký University in Olomouc (Czech Republic).

Stoffová V., prof. Ing., CSc., Ph.D., Department of Mathematics and Informatics, Faculty of Education, Trnava university in Trnava (Slovakia).

Svintsitska O.I., Ph.D., associate professor, Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine).

Szamosközi I., dr., professor, the Faculty of Psychology and Educational Sciences, Department of Applied Psychology of the Babeş-Bolyai University (Romania).

Takács M., prof., dr., Ph.D., professor, Hungarian Language Teacher training Faculty, University of Novi Sad, Subotica (Serbia).

Torgyik Ju., Ph.D., professor, Kodolányi János College (Hungary).

Tsyurupa M.V., Ph.D., professor, National University of Defense of Ukraine (Ukraine).

Ustymenko-Kosorich O.A., Ph.D., professor, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University (Ukraine).

Vveinhardt J., Ph.D., professor, Vytautas Magnus University, Lithuanian Sports University (Lithuania).

Yeremenko A.M., Ph.D., professor, Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University (Ukraine).

Zhurba A.M., Ph.D., associate professor of Department of Social Disciplines and Humanities Donbas State Technical University (Ukraine).

Zavatskaya N.Yev., Ph.D., professor, Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University (Ukraine).

The authors of materials are responsible for plagiarism, accuracy of the represented facts, quotes, figures and surnames. Editorial staff reserves the right for insignificant editing and reduction and also literary revision of the articles (with preservation of the main conclusions and style of the author). The editorial board of the journal may not share world outlook of the authors.

CONTENT

PHILOSOPHY

- Hanaba S.A.**
STANDARDIZATION AS A MANIFESTATION
OF THE REPRESSIVE NATURE OF EDUCATION:
THE EXPERIENCE OF THE WESTERN PHILOSOPHY
OF EDUCATION 12
- Goncharov H.M.**
«DO NOT LIVE BETTER», BUT «TO BE BETTER» –
THE EXISTENTIAL PATH AND PHILOSOPHICAL
WAY OF LIFE OF PHILOSOPHER
GREGORY SAVICH SKOVORODA 17
- Mohammad A.S.**
SOCIAL REALITY AS A COMPLEX
PSYCHOMETRIC ENVIRONMENT 22
- Pushonkova O.A.**
PHILOSOPHY OF THE EXCLUSION OF COLOR
IN VALUE DIMENSIONS OF THE WORLD
MASTERING: UNIVERSALS AND PRACTICE 26
- Rokhman B.M.**
THE ROLE OF THE PHENOMENON OF FREEDOM
IN THE FORMATION OF THE HUMAN SPIRIT 31
- Savchuk O.I.**
CATHOLIC DOGMA ABOUT THE ASSUMPTION
OF THE THEOTOKOS (1950): HISTORICAL AND
THEOLOGICAL ASPECTS 35
- Stepyko M.T.**
POLITICISING ETHNICITY AS THE DETERMINING FACTOR
OF «FREEZING» OF CONFLICTS 38

PSYCHOLOGY

- Barchi B.V.**
ON THE PROBLEM OF THE UNEMPLOYED
PSYCHOLOGICAL STATE 42
- Volodchenko Zh.M., Kondratiev I.M.**
SOCIAL ISOLATION OF OLDER TEENAGERS IN
PEER ENVIRONMENT AS A SOCIAL PROBLEM 46
- Karpiuk Yu.Ya.**
PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FEATURES
OF THE DEVELOPMENT OF MORAL TOLERANCE
DURING ADOLESCENCE 50
- Chaikina N.A.**
PSYCHOLOGICAL STRATIFICATION OF YOUTH
INFORMAL ASSOCIATIONS 57
- Chuyko H.V., Komisaryk M.I., Mindresku M.S.**
PROBLEM OF SELF-PRESENTATION IN PSYCHOLOGY 60

PEDAGOGY

- Bereka V.Y.**
PROBLEMS OF ESTIMATION OF THE LEVEL OF
FORMATION OF NEEDS OF PEDAGOGICAL CREATIVITY
OF EMPLOYEES OF PRESCHOOL INSTITUTIONS 64
- Valiiova T.B.**
THEORETICAL BASIS OF STUDENTS'
PROFESSIONAL ADAPTATION IN HIGHER
EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS 68
- Vorona P.V., Vorona L.I.**
MANAGING SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL TEAM
WITH CONSIDERING THE CREATIVE ACQUISITION
OF A. MAKARENKO AND THE MAIN PROVISIONS
OF MANAGEMENT 72
- Hryshyna O.S.**
FORMING OF THE COMMUNICATIVE LITERACY
OF THE FUTURE MEDICAL PROFESSIONAL 75
- Gutnyk W.M.**
ISSUE OF PHONETIC KNOWLEDGE AND WAYS
OF ITS PROVISION IN GERMAN LANGUAGE
TEACHER TRAINING PROCESS 78
- Demchenko D.I.**
MOTIVATION IN THE PROCESS OF TRAINING FUTURE
LAWYERS FOREIGN LANGUAGE 83
- Dovga M.M.**
WORK FEATURES OF YOUNG FAMILY
SOCIAL WORKER 86
- Zaderey N.M., Melnyk I.Y., Nefodova G.D.**
THE USAGE OF AUGMENTED AND VIRTUAL
REALITY TECHNOLOGIES IN STUDENTS'
EDUCATIONAL ACTIVITY 90
- Ivanova V.V.**
ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL
CONDITIONS FOR IMPLEMENTATION OF THE
PEDAGOGICAL SUPPLY OF SOCIAL-PERSONAL
DEVELOPMENT OF CHILDREN OF PRESCHOOL AGE 95
- Kolyada I.V.**
READING APPROACHES IN ENGLISH LANGUAGE 100
- Krupenyina N.A.**
CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL
NEEDS IN CULTURAL SPACE OF ISLAM 103
- Kriukova G.O., Mostovshchykova D.O.**
RECOMMENDED TRAINING TASKS FOR THE
DEVELOPMENT OF CREATIVE SKILLS IN THE PROCESS
OF WORK ON THE STYLIZATION OF THE LANDSCAPE
(EDUCATIONAL DISCIPLINE "COMPOSITION") 106

Marushkevych A.A., Levytska L.A., Postoiuk N.V. COMPETENCE AS A COMPONENT OF FORMING VALUABLE ORIENTATIONS OF STUDENTS.....	109
Moiseienko I.M. DETERMINATION OF AUTOMATIC SYMPTOMS IN SCIENTIFIC RESEARCHES OF 40 60TH YEARS OF XX CENTURY	117
Ostapenko A.K. USE OF COMPUTER TESTING IN MONITORING QUALITY KNOWLEDGE FUTURE EDUCATIONAL MANAGER	120
Pyatikop I.B., Bukovska I.Y. PROBLEMS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES OF PROFESSIONAL DIRECTION IN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS	124
Pats L.I. TESTING AS A MEANS OF ASSESSMENT AND CORRECTION OF FOREIGN STUDENTS KNOWLEDGE IN THE UKRAINIAN LANGUAGE	129
Plotnikova M.A., Hluboka S.V. PEDAGOGICAL MODELING AS A PROFESSIONAL METHOD OF THE ORGANIZATION OF DISTANCE EDUCATION PROCESS IN HIGHER EDUCATION	132
Popkova E.I., Naumenko N.P. DEFINING ASPECTS OF TRAINING PEDAGOGICAL STAFF OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS (CONSULTANTS) FOR PROFESSIONAL GUIDANCE ACTIVITIES	136
Rozman I.I. A SYNERGISTIC APPROACH TO THE STUDY OF PEDAGOGICAL PERSONALITIES	140
Romaniuk S.M., Shchokina T.M. ANALYSIS OF NEW METHODOLOGY OF DEVELOPING PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGE COURSE PROGRAMS FOR BACHELORS OF INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL RELATIONS	143
Savchenko I.V., Vergun T.I. PEDAGOGICAL TOOLS AND TECHNIQUES DESIGN OF THE EDUCATIONAL PROCESS ON THE BASIS OF DISTANCE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES	150
Strazhnikova I.V., Yehorova I.V. REGIONAL ASPECT OF PROBLEMS OF MODERN PROFESSIONAL AND TECHNICAL EDUCATION OF UKRAINE WITHIN THE FRAMEWORK OF THE PROJECT ERASMUS +	154
Tovt V.A., Dzhugan L.M. PROFESSIONAL COMPETENCIES OF PHYSICAL TRAINING TEACHERS TO RESOLVE CONFLICT SITUATIONS.....	158

Umuarov K.T., Konkova T.M. KEY PRINCIPLES OF LEXICAL COMPETENCY FORMATION OF STUDENTS OF TECHNICAL UNIVERSITIES AT THE LECTURES OF FOREIGN LANGUAGE	162
Chemodanova M.F. PEDAGOGICAL AND SUGGESTION METHOD IN TEACHING ENGLISH	166
Shenderuk O.B. ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF PROJECT- BASED LEARNING IN TEACHING ENGLISH	168
Shumeiko Z.E. INFLUENCE OF THE INTERNET-COMMUNICATION'S LANGUAGE ON THE FORMATION OF THE LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF THE EMPLOYEES OF THE STATE CRIMINAL EXECUTIVE SERVICE	171
Yatsyna S.M. USE OF INFORMATION TECHNOLOGIES AT UKRAINIAN LESSONS AT PRIMARY SCHOOL	175

PHILOLOGY

Azhogina N.V. THE ROLE OF THE COMMENTARY IN THE PROFESSIONAL AND SCIENTIFIC SYSTEM DISCOURSE AS AN ENGLISH COMMUNICATION PROJECT.....	179
Almugheed Amjad Mohammad Mahmoud LEXICOGRAPHIC REPRESENTATION OF THE KEY WORD CONCEPT ARAB	185
Visych O.A. ADAPTIVE METADRAMA IN LESYA UKRAINKA'S CREATIVITY (ON THE EXAMPLE OF ECHOES WITH PLAYS BY GERHART HAUPTMANN).....	188
Savchenko Z.V. POLITICAL SCIENCE RECEPTION OF THE NOVEL «LORD OF FLIES» BY WILLIAM GOLDING	192
Khodarieva I.M. LOVE AS AN ONTOLOGICAL CONCEPT OF INDIVIDUAL STYLE OF PAVLO ZAHREBELNYI	197

HISTORY

Andreyko V.I. UKRAINIAN-SLOVAKIAN AND UKRAINIAN- CZECH DIPLOMATIC RELATIONSHIP BETWEEN THE PERSONALITY PRIZE	201
Doiar L.V. DECAY OF THE ROMANOV'S EMPIRE.....	205

Ihnatenko M.M.
LABOR RESOURCES OF UKRAINIAN
AGRICULTURAL SECTOR (1990-2000): GENERAL
CHARACTERISTICS AND CHANGE TRENDS 209

Korzun O.V.
SCIENTIFIC ACHIEVEMENTS OF SCIENTISTS
OF UKRAINIAN RESEARCH INSTITUTE
OF MECHANIZATION AND ELECTRIFICATION
OF AGRICULTURE ARE IN YEARS
OF THE SECOND WORLD WAR 212

Kuzminsky E.G.
BEGINNING OF FORMATION OF UKRAINIAN
LITERARY UNITS IN EUROPE IN 1921-1945 216

Kuzminets N.P.
CONDUCTING THE CONFECTIONARY CHURCH POLICY
IN THE SEASONS OF THE BEGINNING OF THE 1920 222

Pasitska O.I.
PARTICIPATION OF THE UKRAINIANS FROM
HALYCHYNA IN LOCAL AND WORLD FOLK
ART EXHIBITIONS IN THE 1920 s – 1930 s. 227

Slotyuk P.V.
THE NATURE OF THE WAR IN THE
CONCEPTS OF N. MAKIAVELLI 231

Sokolova L.S.
VOLODYMYR DOROSHENKO –
ENTHUSIAST OF UKRAINIAN CULTURE 240

STATE ADMINISTRATION AND LAW

Gubar O.V.
VALUES OF PUBLIC ADMINISTRATION
IN THE AREA OF BIOLOGICAL SECURITY 243

Kosheleva L.Y.
TRANSFORMATION OF PUBLIC MANAGEMENT
OF THE PROCESS OF SOCIALIZATION IN THE
CONDITIONS OF INSTABILITY 248

Kustova S.N.
THE ORETICAL PRINCIPLES OF THE STATE
REGULATION OF FINANCING POLITICAL
PARTIES: EU AND UKRAINE 251

Lytvynenko V.A.
EVOLUTION OF THE PLACE AND THE ROLE
OF PERSONNAL MANAGEMENT SERVICES
FOR PUBLIC SERVICE IN UKRAINE 260

Malygina I.V.
FORMATION OF PERSONNEL POLICY IN EDUCATION
IN UKRAINE: PROBLEMS AND PERSPECTIVES 264

POLITOLOGY

Panchuk R.M.
COOPERATION BETWEEN UKRAINE AND THE
STATES OF THE BALTIC-BLACK SEA REGION 270

Stebiak D.M.
THE ROLE OF THE RELIGIOUS FACTOR OF
PRESIDENTIAL ELECTIONS J. KENNEDY 277

ECONOMICS

Donii N.Ye., Kravchuk A.V.
CRITICAL THINKING AS AN INTANGIBLE CAPITAL
IN THE SPACE OF THE POST-INFORMATION SOCIETY 281

Mazur V.S., Mazur N.S.
STRATEGY OF POSITIONING – FOCUS TOOL
OF TARGET CONSUMER 285

ЗМІСТ

ФІЛОСОФІЯ

Ганаба С.О.
 (СТАНДАРТ)ИЗАЦІЯ ЯК ПРОЯВ РЕПРЕСИВНОЇ
 ПРИРОДИ НАВЧАННЯ: ДОСВІД ЗАХІДНОЇ
 ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ..... 12

Гончаров Г.М.
 «НЕ ЖИТИ КРАЩЕ», А «БУТИ КРАЩИМ» –
 БУТТЄВИЙ ШЛЯХ І ФІЛОСОФСЬКИЙ СПОСІБ
 ЖИТТЯ ФІЛОСОФА ГРИГОРІЯ САВИЧА СКОВОРОДИ..... 17

Мохаммад Амери С.
 СОЦИАЛЬНАЯ РЕАЛЬНОСТЬ
 КАК ПСИХОМЕРНАЯ СРЕДА 22

Пушонкова О.А.
 ФІЛОСОФІЯ ВИКЛЮЧЕННЯ КОЛЬОРУ
 В ЦІННІСНИХ ВИМІРАХ ОСВОЄННЯ СВІТУ:
 УНІВЕРСАЛІЇ ТА ПРАКТИКИ..... 26

Рохман Б.М.
 РОЛЬ ФЕНОМЕНУ СВОБОДИ У ФОРМУВАННІ
 ЛЮДСЬКОГО ДУХУ..... 31

Савчук О.І.
 КАТОЛИЦЬКА ДОГМА ПРО ВНЕБОВЗЯТТЯ
 БОГОРОДИЦІ (1950 Р.): ІСТОРИЧНИЙ
 І ТЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ 35

Степико М.Т.
 ПОЛІТИЗАЦІЯ ЕТНІЧНОСТІ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ
 ЧИННИК «ЗАМОРОЖУВАННЯ» КОНФЛІКТІВ..... 38

ПСИХОЛОГІЯ

Барчі Б.В.
 ДО ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ
 ОСІБ ЯКІ ВТРАТИЛИ РОБОТУ 42

Володченко Ж.М., Кондратьєв І.М.
 СОЦІАЛЬНА ІЗОЛЯЦІЯ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ
 У СЕРЕДОВИЩІ ОДНОЛІТКІВ ЯК
 СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА 46

Карпюк Ю.Я.
 ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
 РОЗВИТКУ МОРАЛЬНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ
 У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ 50

Чайкіна Н.О.
 ПСИХОЛОГІЧНА СТРАТИФІКАЦІЯ МОЛОДІЖНИХ
 НЕФОРМАЛЬНИХ ОБ'ЄДНАНЬ..... 57

Чуйко Г.В., Комісарик М.І., Миндреску М.С.
 ПРОБЛЕМА САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ У ПСИХОЛОГІЇ..... 60

ПЕДАГОГІКА

Берека В.Є.
 ПРОБЛЕМИ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ
 СФОРМОВАНOSTІ ПОТРЕБ ПЕДАГОГІЧНОЇ
 ТВОРЧОСТІ У ПРАЦІВНИКІВ
 ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ 64

Валійова Т.Б.
 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ
 СТУДЕНТІВ У ВИЩІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ 68

Ворона П.В., Ворона Л.І.
 УПРАВЛІННЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИМ
 КОЛЕКТИВОМ З ВРАХУВАННЯМ ТВОРЧОГО
 НАДБАННЯ А.С. МАКАРЕНКА ТА ОСНОВНИХ
 ПОЛОЖЕНЬ МЕНЕДЖМЕНТУ..... 72

Гришина О.С.
 ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ГРАМОТНОСТІ
 МАЙБУТЬОГО МЕДИЧНОГО ФАХІВЦЯ 75

Гутник В.М.
 ПРОБЛЕМА ФОНЕТИЧНИХ ЗНАТЬ ТА ШЛЯХІВ
 ЇХ НАДАННЯ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ
 ВЧИТЕЛІВ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ..... 78

Демченко Д.І.
 МОТИВАЦІЯ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ
 ЮРИСТІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ 83

Довга М.М.
 ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО
 ПРАЦІВНИКА З МОЛОДИМИ СІМ'ЯМИ..... 86

Задерей Н.М., Мельник І.Ю., Нефьодова Г.Д.
 ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДОПОВНЕНОЇ
 ТА ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ В НАВЧАЛЬНИЙ
 ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ 90

Іванова В.В.
 ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ
 РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ
 СОЦІАЛЬНО-ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ
 ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ..... 95

Коляда І.В.
 МЕТОДИ ЧИТАННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ..... 100

Крупенина Н.А.
 ДІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ
 В КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ ІСЛАМА 103

Крюкова Г.О., Мостовщикова Д.О.
 РЕКОМЕНДОВАНІ НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ
 РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ВМІНЬ В ПРОЦЕСІ РОБОТИ
 НАД СТИЛІЗАЦІЄЮ ПЕЙЗАЖУ (НАВЧАЛЬНА
 ДИСЦИПЛІНА «КОМПОЗИЦІЯ») 106

Марушкевич А.А., Левицька Л.А., Постоюк Н.В. КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ЦІНІСНИХ ОРІЕНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	109
Мойсеєнко І.М. ВИЗНАЧЕННЯ СИМПТОМІВ АУТИЗМУ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ 40-60-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ	117
Остапенко А.К. ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНОГО ТЕСТУВАННЯ В МОНИТОРИНГУ ЯКОСТІ ЗНАТЬ МАЙБУТНЬОГО МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ	120
П'ятикоп І.Б., Буковська І.Ю. ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ	124
Пац Л.І. ТЕСТУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ОЦІНЮВАННЯ Й КОРЕКЦІЇ ЗНАТЬ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	129
Плотнікова М.А., Глубока С.В. ПЕДАГОГІЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЯК ПРОДУКТИВНИЙ МЕТОД ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ.....	132
Попкова Е.І., Науменко М.П. ВИЗНАЧАЛЬНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ (КОНСУЛЬТАНТІВ) ДО ПРОФОРІЕНТАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	136
Розман І.І. СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД ЩОДО ВИВЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПЕРСОНАЛІЇ.....	140
Романюк С.М., Щокіна Т.М. АНАЛІЗ НОВОЇ МЕТОДОЛОГІЇ СТВОРЕННЯ ПРОГРАМ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПРОФЕСІЙНА ІНОЗЕМНА МОВА» ДЛЯ БАКАЛАВРІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «МІЖНАРОДНЕ ПРАВО» ТА «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ»	143
Савченко І.В., Вергун Т.І. ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСОБИ ТА ПРИЙОМИ ПРОЕКТУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ НА ОСНОВІ ДИСТАНЦІЙНИХ ОСВІТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	150
Стражнікова І.В., Єгорова І.В. РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОЇ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В РАМКАХ ПРОЕКТУ ERASMUS+	154
Товт В.А., Джуган Л.М. ПРОФЕСІЙНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ВИРІШЕННІ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ.....	158

Умяров К.Т., Конькова Т.М. ГОЛОВНІ ПРИНЦИПИ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	162
Чемоданова М.Ф. ПЕДАГОГІЧНИЙ І СУГЕСТИВНИЙ МЕТОД ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	166
Шендерук О.Б. ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ПРОЕКТНОГО НАВЧАННЯ У ВИКЛАДАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	168
Шумейко З.Є. ВПЛИВ МОВИ ІНТЕРНЕТ-СПІЛКУВАННЯ НА ФОРМУВАННЯ МОВНОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ	171
Яцина С.М. ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ	175

ФІЛОЛОГІЯ

Ажогіна Н.В. РОЛЬ КОМЕНТАРЯ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНО-НАУКОВОГО ДИСКУРСУ ЯК ОБ'ЄКТУ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	179
Алмугхид Амджад Мохаммад Махмуд ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКОЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЕ КЛЮЧЕВОГО СЛОВА КОНЦЕПТА АРАБСКИЙ	185
Вісич О.А. АДАПТИВНА МЕТАДРАМА В ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ (НА ПРИКЛАДІ ПЕРЕГУКІВ З П'ЄСАМИ ГЕРГАРТА ГАУПТМАНА)	188
Савченко З.В. ПОЛІТОЛОГІЧНА РЕЦЕПЦІЯ РОМАНУ ВІЛЬЯМА ГОЛДІНГА «ВОЛОДАР МУХ».....	192
Ходарева І.М. ЛЮБОВ ЯК ОНТОЛОГІЧНЕ ПОНЯТТЯ ІДІОСТИЛЮ ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО	197

ІСТОРІЯ

Андрейко В.І. УКРАЇНСЬКО-СЛОВАЦЬКІ ТА УКРАЇНСЬКО- ЧЕСЬКІ ДИПЛОМАТИЧНІ ЗНОСИНИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ОСОБИСТОСТІ	201
Дояр Л.В. ЗАНЕПАД ІМПЕРІЇ РОМАНОВИХ	205

Ігнатенко М.М.

ТРУДОВІ РЕСУРСИ УКРАЇНСЬКОГО АГРАРНОГО
СЕКТОРА (1990-2000-Х РР.): ЗАГАЛЬНА
ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІН 209

Корзун О.В.

НАУКОВІ ЗДОБУТКИ ВЧЕНИХ УКРАЇНСЬКОГО
НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ МЕХАНІЗАЦІЇ
ТА ЕЛЕКТРИФІКАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА
У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ 212

Кузьминський Є.Г.

ПОЧАТОК ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ
ЛІТЕРАТУРНИХ ОБ'ЄДНАНЬ У ЄВРОПІ
У 1921-1945 РОКАХ 216

Кузьмінець Н.П.

ПРОВЕДЕННЯ КОНФІСКАЦІЙНОЇ ЦЕРКОВНОЇ
ПОЛІТИКИ НА ПОДІЛЛІ НА ПОЧАТКУ 1920-Х РОКІВ..... 222

Пасіцька О.І.

УЧАСТЬ УКРАЇНЦІВ ГАЛИЧИНИ У МІСЦЕВИХ ТА
СВІТОВИХ ВИСТАВКАХ НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА
У 20-30-Х РОКАХ ХХ СТ. 227

Слотюк П.В.

ПРИРОДА ВІЙНИ В КОНЦЕПТАХ Н. МАКІАВЕЛЛІ..... 231

Соколова Л.С.

ВОЛОДИМИР ДОРОШЕНКО –
ЕНТУЗІАСТ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ 240

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВО

Губар О.В.

ЦІННИСНІ ОРІЄНТИРИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
У СФЕРІ БІОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ 243

Кошелева Л.Е.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО
УПРАВЛЕННЯ ПРОЦЕСАМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ
В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ 248

Кустова С.М.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ
ПАРТІЙ: ЄС ТА УКРАЇНА 251

Литвиненко В.А.

ЕВОЛЮЦІЯ МІСЦЯ І РОЛІ СЛУЖБ УПРАВЛІННЯ
ПЕРСОНАЛОМ НА ПУБЛІЧНІЙ СЛУЖБІ В УКРАЇНІ 260

Малигіна І.В.

ФОРМУВАННЯ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ
В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ 264

ПОЛІТОЛОГІЯ

Панчук Р.М.

БАЛТО-ЧОРНОМОРСЬКИЙ СОЮЗ ЯК ОСНОВА ДЛЯ
ПОГЛИБЛЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ..... 270

Стебляк Д.М.

РОЛЬ РЕЛІГІЙНОГО ФАКТОРУ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ
ВИБРОРАХ ДЖ. КЕННЕДІ..... 277

ЕКОНОМІКА

Доній Н.Є., Кравчук Г.В.

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК НЕМАТЕРІАЛЬНИЙ
КАПІТАЛ В ПРОСТОРІ ПОСТІНФОРМАЦІЙНОГО
СУСПІЛЬСТВА 281

Мазур В.С., Мазур Н.С.

СТРАТЕГІЯ ПОЗИЦІОНУВАННЯ – ІНСТРУМЕНТ
ФОКУСУВАННЯ ЦІЛЬОВИХ СПОЖИВАЧІВ 285

УДК 141.7(450):355.01

Слотюк П.В.,

к.і.н., доцент кафедри історії України та філософії Вінницького національного аграрного університету, slotuk@bigmir.net
Україна, м. Вінниця

ПРИРОДА ВІЙНИ В КОНЦЕПТАХ Н. МАКІАВЕЛЛІ

В статті аналізуються погляди Н. Макіавеллі на природу війни як соціального явища і те наскільки вони є актуальними в умовах сьогоденної російської агресії проти України. Особлива увага приділяється ролі держави, її очільників та військового керівництва в організації захисту державного суверенітету.

Ключові слова: війна, військове мистецтво, доблесть, агресія, мужність, воля.

Постановка проблеми. Не дивлячись на достатньо глибокий інтерес науковців до постаті Ніколо Макіавеллі (1469–1527), він і до сьогодні залишається до кінця «непрочитаним» і загадковим філософом, погляди якого хоча і визначали характер політичного мислення ранньомодерної епохи, однак не змогли змінити смислів реальної політики, які уже тоді починали суперечити існуючій політичній традиції. Їх він і спробував прояснити у своїх творах, наголошуючи на ідеї, яка знайде своє продовження у творчості Т. Гобса, Ж. Бодена, Дж. Лока. Найбільш популярна його праця «Державець» тривалий час вважалась основною із його творів, а відомий принцип «мета виправдовує засоби» став майже клеймом великого флорентійця. Однак, в умовах нашого часу з'являються думки, які засвідчують і альтернативну точку зору. Для прикладу, Е. Воронцов, вказує, що не дивлячись на велику популярність «Державця» все ж «Роздуми про першу декаду Тита Лівія» «переважають його за об'ємом, діапазоном тем, які обговорюються і врівноваженістю оцінок. І тому саме вони поправу повинні вважатися головним політичним трактатом Макіавеллі» [1, с.105]. І це не даремно тому, що червоною ниткою через усі твори Макіавеллі проходить ідея держави, як військового союзу покликаного захищати населення відповідної території від можливої агресії з боку сусідів. Невипадково в усіх своїх політичних творах він постійно наголошує, що «основною характеристикою держави є якість її армії» [1, с.106]. Дехто із науковців вважає, що причиною такою позиції, є дитячі, спостереження Макіавеллі за політичним життям Флорентійської республіки, які утвердили в ньому переконання, що «вирішальним фактором політичного успіху є сила» [2, с.73]. Важко сказати на скільки таке твердження справедливе, але фактор особистої біографії, до того ж не простої, може бути аргументом доказування. Разом з тим, «Макіавеллі, як ренесансний мислитель, не дотримувався вузьких рамок однієї доктрини і винайдених для неї визначень. Він «програвав» протилежні точки зору, ніби приміряючи на себе різні ролі ні з ким себе не ототожнюючи до кінця» [3, с.154]. І, напевне, правий В. Бібіхін у своєму висновку, що «політична наука Макіавеллі вчасно стала третьою силою між... безпорадною масою і загрозою необмеженої тиранії, яка виростала на ґрунті її пасивності» [4, с.398]. Звичайно, що тут наведені не всі точки зору відносно поглядів такої складної особистості, як Н. Макіавеллі, а лише ті, котрі прагнули знайти відмінні особливості його філософської позиції. Саме це і засвідчує інтерес до інтелектуальної спадщини Макіавеллі, який не зменшується уже протягом тривалого часу. Навпаки, він про-

довжує залишатися «одним із самих складних для розуміння і трактування мислителем» [5, с.188]. Дана складність проявляється в першу чергу тоді, коли науковці, прагнучи переосмислити його, ігнорують особливості епохи, до якої Макіавеллі належав. Спроби застосувати її для прояснення сучасної політичної ситуації без врахування його філософії, значною мірою демонструють поверхневий підхід, що заважає не тільки аналізу існуючих політичних процесів, але й не сприяє розумінню самого Макіавеллі [6]. На це звертають увагу і представники відомої «Кембріджської школи», вказуючи, що протягом багатьох десятиріч років у вивчені макіавеллівської спадщини існують два поширених методологічних підходи:

а) його практично ніхто не читає, але про нього всі говорять;

б) коли читають, то ніколи не прив'язують висловлювань автора до тієї політичної реальності, яка існувала в ті часи [7].

Саме тому варто зважати на історичний контекст, в якому жив автор «Роздумів» і «Державця» і прагнути виокремити суть його трактувань, в яких важливими і актуальними є не стільки думки з приводу конкретної політичної практики, наскільки зміст його політичних концептів.

Найбільш цікавим, з точки зору предмету дослідження, є його твір «Про військове мистецтво», в якому автор, звертаючись до Лоренцо – сина Філіппо Строчці, зазначає, що у світі немає речей, які одночасно менш пов'язані і більш одне одному ворожі, ніж військове та цивільне життя. Разом з тим він зазначає, що між ними існує одвічна історична, психологічна і моральна залежність, яка розкривається в ідеї держави, від якої очікують забезпечення комфортного життя і гарантій безпеки.

З іншого боку, Макіавеллі критикує настрої демілітаризації, запевняючи, що держава має опиратися на сильну владу, яка мусить утримувати військо на необхідному рівні через небезпеку втрати авторитету. В цьому і вбачається актуальність його ідей, які пройшли майже крізь п'ять століть європейської історії, не втративши своєї значимості.

У своєму дослідженні ми головню опиралися на ті із них, які викладені у творах «Роздуми про першу декаду Тита Лівія» і «Про військове мистецтво».

Виходячи із цього основними завданнями дослідження стали:

а) співвідношення древніх традицій, які підсилюють аргументовану позицію автора і військового мистецтва, яке не варто замінювати, або ототожнювати з мистецтвом війни;

б) вияснення природи війни як соціального явища і її складової – волі до перемоги.

В цьому контексті знаковим є висловлювання класика німецької філософії Г. Гегеля, який захищаючи Макіавеллі від його критиків, писав: «Напевне не варто сумніватися в тому, що людина, чиї слова наповненні такою непідкупною значимістю, не здатна, а ні на підлість, а ні на малодушність. Разом з тим уже саме ім'я Макіавеллі носить, на думку більшості, клеймо відстороненості, а макіавеллізм ототожнюється, зазвичай, з ганебними принципами. Ідея держави, створеної народом, так наполегливо глушилася нерозсудливими закличками до так званої свободи, що всіх бід Німеччини в Семирічній війні і в останній війні з Францією, всього прогресу розуму і досвіду, взятого із шаленства, яке охопило Францію в її прагненні до свободи, ймовірно, недостатньо для того, щоб та проста істина, відповідно до якої свобода можлива тільки в державі, яка створена народом, що об'єднався на правовій основі, просочилася в голови людей і утвердилася в якості основного принципу науки про державу. Навіть мета Макіавеллі – підняти Італію до рівня держави – сліпо заперечується тими, хто бачить в творах Макіавеллі лише заклик до тиранії, дзеркало в золотій оправі для марнославногоневолювача. Якщо ж ця мета приймається, то оголошуються огидними засоби, що ним пропонуються, і тут то розкривається широкий простір для моралізування і висловлювання різноманітних тривіальностей, на кшталт того, що мета не виправдовує засобів і т.д. Разом з тим тут не може бути і мови про вибір засобів, гангрезовані кінцівки неможна лікувати лавандовою водою. Стан, в умовах якого яд, вбивство із-за рогу стали звичайною зброєю, не може бути усунений м'якими заходами протидії. Життя на грані гління може бути змінене тільки насильницькими діями» [8, с.151,152]. З Гегелем неможливо погодитися лише в частині того, що голос Макіавеллі затих, не спричинивши ніякого впливу на подальшу політичну історію Європи [8, с.155]. Спричинив і продовжує впливати на формування політичних ідей в супереч досить часто упереджувальному ставленню до постаті Макіавеллі і його думок власне, як і до самого Гегеля.

Зазвичай політики, користуючись переважно історичними міфами, не цікавляться справжньою історією, котра фіксує в собі факти людського буття, які потребують не тільки, щоб їх записали, але й зрозуміли. Зрозуміли без емоційної заповзятливості і суб'єктивізму. Можливо тоді ідеологія перестане бути стрижнем стратегії, в тому числі і військової, а сама війна розглядатиметься як анахронізм, який випливає із недосконалості політичної комунікації і обмеженості людського розуму.

Разом з тим Ніколо Макіавеллі започаткував нову європейську традицію у філософському осмисленні політики і війни, яку продовжували такі відомі військові теоретики як Карл фон Клаузевіц, Альфред фон Шліфен, Карл-Густав Манергейм та інші.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що військове мистецтво в усі часи було справою не тільки полководців, але й правителів, оскільки від цього залежали можливості влади і міць того на кому вона трималася. Та досить часто його плутають із успішним веденням військових операцій і кількістю здобутих перемог. Але ж війна має свою онтологічну природу, яка проявляє себе не тільки в доблесті, але й в зраді, не тільки в героїзмі солдат, що захищають свою землю, але й в підлості тих, хто зазіхає

на неї. Це і вказує на тісний зв'язок військового мистецтва, політики і моралі. А, коли так тоді варто розуміти, що не тільки зброя і вміле керівництво підрозділами, але й внутрішня ситуація в країні створюють умови для успішної реалізації військової стратегії. На це вказували як Макіавеллі, так і К. Клаузевіц. Останній писав, що «війна – це акт насилля, який має за мету примусити супротивника прийняти нашу волю». Насилля, яке обмежує себе звичаями і міжнародним правом, часто використовує досягнення науки і мистецтва, щоб протистояти самому собі [9, с.35]. І хоча вони не є формальною базою політики, але досить часто стають основою для її реалізації.

Через це роздуми Н.Макіавеллі варто аналізувати саме в такому ключі, враховуючи сутнісний характер того про, що він писав. В цьому контексті і є актуальною його праця «Про військове мистецтво», яка засвідчує зміну позиції і еволюцію поглядів макіавеллівських часів, яка привела до знецінення поняття доблесті в ранньомодерну епоху і постала для молодого покоління проблемою втрати зв'язку зі змістом минулого, коли слава і доблесть були тими чеснотами, які стримували агресію і звеличували перемоги. Його докір: «Мій дід і ваші предки, чинили би більш мудро, коли б слідували древнім у справах мужності» [10, с.492], з одного боку, є таким. З іншого – він розуміє, що його дід «усвідомлював, що, а ні сам він, а ні його діти цим життям жити не можуть, тому що він народився в тому розбещеному столітті, коли людина, яка не бажає підкорятися загальному правилу, стала би для всіх і кожного предметом насмішок і зневаги» [10, с.492]. Але часи змінилися, демонструючи суттєве відхилення у старих цінностях. «Загальне правило» перестало відповідати принципам, які визначали характер тодішньої держави, котра ставала національною і суверенною в усьому, що стосувалося її пріоритетів і політики. Цьому підпорядковувалося і внутрішнє життя держав, чий суверенітет важко корелювався з обов'язком його захищати. Для цього потрібно «поважати і нагороджувати доблесть, не зневажати бідність, поважати порядок і устрій військової дисципліни, примушувати громадян любити один одного, не створювати партій, менше дорожити приватними вигодами, а ніж суспільним благом» [10, с.493]. Але прагнути до цього мали б не окремі громадяни, а суспільство як цілісність. Нажаль, соціум епохи первинного накопичення капіталу і формування модерної держави, тільки починав формуватися, визначаючи для себе політичні горизонти і громадянські можливості. Громада усвідомлювала свій спільний інтерес, який формувався не як міф про честь республіки і важливість Риму, а, як власний приватний інтерес, реалізація якого залежала від спільноти. В її середовищі він отримував легітимацію і можливість для реалізації. Тому і на доблесть санкції давала спільнота. Узаконював її князь чи король, а освячувала церква. Доблесть ставала цінністю приватного полягання індивідуального «Я» в контесті часу, впродовж якого всі інші обезцінювалися. Тому така форма міжнародного «співробітництва» як війна, потроху ставала приватним ремеслом, яке можна було обрати за для власної самореалізації.

Через це Макіавеллі відповідав: «Війна – це таке ремесло, яким приватні особи чесно жити не можуть, і вона повинна бути справою тільки республіки чи

королівства» [10, с.495]. Держави ніколи не повинні надавати можливість своїм громадянам займатися війською як ремеслом тому що, коли вона закриває на це очі, окремі із них перетворюють дане ремесло на механізм збагачення побудований на крові, хитрощах і вбивствах [10, с.495]. Аналізуючи досвід древніх, Макіавеллі надає перевагу прикладу Римської імперії, що завжди опиралася на могутність і навички свого війська. У той же час він запевняє: такий вид людської діяльності, як війна не може бути чесним з огляду на діяльність приватної особи, що займається нею, як певним ремеслом. Цією, досить важливою сферою, на думку філософа, повинна займатися держава. Він зазначає, що держава ніколи не дозволить всередині себе мати таких громадян або ж підданих, що візьмуть собі за ремесло війну.

Автор не мав на увазі військо, яке стоїть на службі у державі і підтримується дисципліною, присягою тощо. Ця теза стосується лише найманців, що у війні не мають вищих цілей, а ніж заробіток мародерством, насиллям і т.д. Такого роду діяльність приводить до втрати моральних орієнтирів і є деструктивною. Макіавеллі пише, що з часом найманці втрачають певні людські риси, порівнюючи їх із здичавілими хижаками. Пояснюючи це він стверджує, що найманець, який у мирний час не зможе себе прогодувати, використовуючи лише своє ремесло, постійно прагнучим до відновлення війни, або ж під час війни так нажитися, щоб у мирні часи не відчувати потреби брати участь у військових діях [10, с.495].

Історія зазвичай дає численні приклади таких ситуацій, коли командири чи просто лідери, які були позбавлені грошової підтримки держави, збирають під свою опіку зграї найманців і йдуть на пошуки «кращого життя», грабуючи місцевих мешканців. Причиною цього є те, що людина, яка під час ведення бойових дій займалася сумнівними справами не може перейти до мирного життя, демонструючи поведінку протилежну як звичаям, так і праву. Тут важливо розуміти, що досить часто як колись, так і тепер колишні воїни, не знаходячи себе в інших сферах, йдуть на злочинні вчинки інколи задля того, щоб прогодувати сім'ю. Але таке стає можливим тоді, коли держава залишає їх, забуваючи про свою відповідальність перед тими, хто її захищає.

З іншого боку, ми знаємо, що в окремих країнах з'являються приватні військові кампанії, які використовуються ними для прихованих військових операцій на чужій території, як гібридну форму прикритої агресії з метою уникнення звинувачень з боку міжнародного співтовариства. Війна стає для них ремеслом, а відтак втрачається цінність доблесті, тобто тієї громадянської чесноти, яку суспільство оголошує принципом за для власного самозахисту.

Розуміючи це саме так Н. Макіавеллі розпочинає важливу дискусію з приводу того, що війна не може бути приватною справою, а лише «наслідком необхідності і джерелом слави» [10, с.498]. Така необхідність визначається державою, яка тільки і має право на легітимне насилля, чого не можуть робити люди, котрі обрали своєю професією військову справу. Коли це правило порушується, з'являється загроза для держави і тих, хто її представляє. «Найнебезпечніша піхота, – пише Н.Макіавеллі, – це та, яка складається із людей, що живуть війською, як ремеслом, тому що ти вимушений або вічно воювати, або

вічно їм платити, або вічно боятися, що вони позбавлять тебе влади» [10, с.499]. Такий страх є фундаментальним для всіх, хто уповноважений правити і не важливо від імені кого. Продовжуючи Макіавеллі пояснює: «Коли в моїх римлянах ще жила мудрість і громадянська доблесть, вони... ніколи не дозволяли своїм громадянам дивитися на військову справу як на ремесло. Римляни прагнули уникнути небезпеки безперервного перебування громадян у війську. Оскільки часи змінювалися, вони стали поступово замінювати новими людьми тих, хто уже вислужив свій термін, так що протягом п'ятнадцяти років легіон оновлювався повністю» [10, с.499]. Все це робилося для «того, щоб всі з великим бажанням бралися за зброю в ім'я миру, а не старалися порушити мир в ім'я війни» [10, с.500]. З такою тезою можна було б погодитися, коли б автор не заперечував необхідності в професійній армії, яку не тільки потрібно утримувати, але й дбати про її бойовий дух і майстерність, якої ніколи неможливо досягти розбудовуючи збройні сили за принципом народного ополчення. В міру ускладнення бойових дій і тактики ведення бою, солдат потрібно навчати. Це правило актуальне для будь-яких часів. Інша справа, кого навчати і за рахунок кого поповнювати військо, дбаючи не тільки про його вишкіл, але й мотивацію. Макіавеллі вказує, що військо потрібно формувати із власних громадян, частина з яких добровільно прийшла захищати республіку чи короля, а частина набрана примусово. Цей принцип, використовується і тепер. Більше того, досвід україно-російської війни переконує, що мотивована добровільність інколи вартує більше немотивованого вишколу. Як він справедливо зазначає: «Битву можна однаково програти і виграти, але головне – це ліквідувати причини поразки» [10, с.507]. І причину він бачить не стільки в тому, за яким принципом розбудовувати армію, а в тому наскільки ви довіряєте своїм громадянам. Тобто тим громадянам, які свідомо чи згідно закону приходять на службу. З його точки зору саме їм варто довіряти і, насамперед, довіряти зброю, яку вони матимуть як під час війни, так і в період миру. Автор стверджує: «Зброя в руках власних громадян чи воїнів, яку вони отримали в силу закону, ніколи ще не приносила збитків; навпаки, вона завжди корисна, і саме цим шляхом можна краще охороняти чистоту державного ладу, аніж будь-яким іншим» [10, с.508]. Як аргумент він звертається до досвіду Риму і Спарти, в яких свобода трималася, в одному випадку 400, а в іншому – 800 років. І таке зауваження є справедливим не тільки з точки зору його історичної аргументованості, але й тому, що воно формує основу не тільки вмотивованого захисту своєї держави, але й власну моральну відповідальність за себе як захисника, а не простого громадянина. Все залежить від того наскільки ефективна і авторитетна держава. Адже «при хорошій облаштованості держави громадяни, озброєні чи беззбройні, поважають закони і ніколи не стануть на них посягати, якщо начальники, які призначені вами, самі не стануть винуватцями безладу» [10, с.516].

Однак, природа безладу в державі і армії не тільки в тому, що на чолі як першої, так і другої з'являються погані очільники. Причина його в недалекості людей і їх байдужості, «але досвід як дурних, так і хороших прикладів марний проти поганих звичаїв, що вкоренилися» [10, с.518].

Про це свідчить історія Римської імперії, досвід якої аналізує Макіавеллі. Слід зазначити, що війська там формувалися здебільшого із простих людей та ремісників, що після закінчення війни спокійно поверталися до своїх осель і продовжували жити звичним життям. Такі солдати складали більшість римського війська, і саме тому вони без вагань здавали зброю й обладунки, повертаючись до своїх родин і звичного життя. Здаючи зброю римський громадянин завжди був готовий прийти до війська за викликом, але впродовж усієї служби прагнув якомога швидше повернутися до свого ремесла.

В мирний час солдати повинні повертатися до цивільного життя і тільки таким чином держава зможе досягати успіху у забезпеченні миру і стабільності в середині країни. Коли цього не має – варто розпочинати нову війну, або гідно платити й утримувати військо. В разі невиконання даних умов, військо перестає бути керованим, воно шукає собі «роботу», а досить часто перетворюється на політичний ресурс, який використовують у політичній боротьбі. Так утворюються тиранії. Напевне тому у Римській імперії існували привілеї й шана тим, хто користувався правом добровільної служби, яке виключало будь-який фізичний чи моральний примус. Через це римське військо було дисциплінованим, добре організованим і глибоко мотивованим. Таке військо легко навчати постійними тренуваннями і гартувати його до майбутніх боїв. Саме тому, розповідаючи про особливості застосування піхоти і кавалерії в різні часи і в різних народів Макіавеллі вказує на одну важливу деталь, актуальність якої залишається значимою і сьогодні. Мова йде про навчання солдат, яке складається із «загартування тіла», «розвитку вправності», «володіння зброєю» і «вміння зберігати порядок в поході і бою» [10, с.530]. Навчання це відбувалося шляхом звання воїна до надлюдських навантажень, котрі застосовувалися під час тренувань, щоб в реальному бою можна було проявити не тільки силу, але й витримку, вміння переносити важкість бою, що в підсумку дозволяло долати будь-які перешкоди.

Недаремно «в давнину вважали, що щаслива тільки та республіка, яка володіє найбільшою кількістю людей, які знають військову справу, тому що «не блиск коштовностей чи золота, а тільки страх зброї підкорює собі ворогів» [10, с.531]. І на питання, які вправи ви б приписали своїм солдатам Макіавеллі відповідав: «Я би примусив їх бігати, боротися, скакати, носити зброю, яка важча за звичайну... я ввів би ці вправи для всієї молоді моєї країни, але звернув би особливу увагу на найкращих, які в майбутньому будуть воювати: вони вправлялися би кожен вільний день» [10, с.531].

До цього варто додати, що «звання до військових вправ, витривалості, сили, швидкості і вправності ще не досить, щоб бути хорошим солдатом: солдат повинен знати своє місце в строю, вміти відрізати свій прапор від іншого, розуміти всі сигнали, слухати голоси командира. Він повинен виконувати все належним чином, під час відступу і наступу, в бою і в поході, тому що без цієї дисципліни, без належного дотримання і виконання цих правил ніколи не було справжнього війська» [10, с.533]. Однак «мужність війська створюється не хоробрістю окремих людей, а правильним строем» [10, с.533]. Та, щоб його тримати потрібна дисципліна і вміння. Дисципліна не може формуватися на основі страху її

глибинна сутність в моралі, на основі якої і з'являється доблесть. «Коли в Римі, – як зазначає Макіавеллі, – почалося падіння моралі, воно розповсюдилося на весь світ, так що скіфські орди могли спокійно з'явитися і розграбувати імперію, яка знищила доблесть в інших країнах і не зуміла зберегти її у себе» [10, с.551]. Вміння підпорядковуватися загальнозобов'язуючому моральному закону – ось, що є головним.

Попри ці зауваження Н.Макіавеллі звертає увагу ще на одну важливу особливість європейських королівств тих часів, які в результаті панування християнської релігії втратили необхідність захищатися, що і поставило хрест на доблесті, яка після руйнування Риму так і не відродилася.

Сумніваючись в коректності проведення будь-яких історичних паралелей, все ж таки варто звернути увагу на Європу не XVI ст., а Європу століття XX-го, особливо XXI-го, щоб переконатися у важливості зауважень Макіавеллі. Звучить воно так: «Ті, які правлять, не вмюють і не бажають нічого робити; у них тільки одне на меті – без особливих зусиль ловити щастя, а не надіятися на власну силу; вони бачать, що там, де цієї сили не вистачає, все вершить доля, і вони прагнуть підкорятися, а не керувати нею» [10, с.553]. А все тому, що бояться рабства, великих руйнувань своїх міст, втрати того, що вони мають. Так було впродовж усієї європейської історії з моменту Карла Великого і до наших днів. Так, Європа зазнавала руйнувань, але страждала вона від того значно менше, отримувала значно більше, а ніж ті, хто спробував захищатися, дбаючи про честь і доблесть віддаючи на жертву те, на чому вона трималася. В цьому загадка духу сучасної Європи.

Зауваження Макіавеллі не є безпідставним. Воно вказує на приховану потенцію європейського пацифізму не дивлячись, що з території Європи було розпочато дві найбільш криваві світові війни.

В книзі четвертій Н. Макіавеллі звертає увагу на важливу деталь, яка актуальна в усі часи і для всіх народів – це розмова з військом. Він пише: «Переконувати небагатьох досить легко, тому, що там, де слова не діють, допомагає влада і сила. Набагато важче розбурхати натовп, примусити його відмовитися від переконання, яке суперечить своєму власному чи шкідливе для спільного блага. Тут можна діяти тільки словом, і якщо ви прагнете переконати всіх, то необхідно говорити перед всіма» [10, с.592].

Слово завжди було могутньою зброєю. Кожен солдат, який служить, має бути мотивованим і вірити своєму командирі. В умовах гібридного протистояння, коли дезінформація, що спрямована на дезорієнтацію війська, втрату у нього віри і переконання в перемогу, живе слово, наповнене смислами життя, посилює його стійкість і силу духу. «Адже війна, – як вказує автор, – це безкінечний ряд випадковостей, кожна з яких може згубити військо, якщо полководець не вміє чи не звик говорити з солдатами, оскільки слово розвіює страх, запалює душі, зміцнює стійкість, розкриває обман, обіцяє нагороду, оберігає від небезпеки і вказує шляхи до спасіння, дає надію, схвалює чи засуджує, викликає всі сили, здатні запалити або знищити людську пристрась» [10, с.593]. Все це створює умови для стійкості, але стійкість «зміцнюється любов'ю до батьківщини, прихильністю до вождя і довірою до нього. Довіра ж створює

ється хорошою зброєю і бойовим строем, отриманими перемогами і високою думкою про полководця. Любов до батьківщини дана природою, любов до вождя створена його талантами, які в цьому випадку є важливішими за будь-які благі дії. Необхідність багатоліка, але вона беззаперечна, коли на вибір залишаються перемога або смерть» [10, с.593,594].

Непростою справою є переконання, яке важко співставити з досвідом того, на кого воно спрямоване. Досвід же здобувається не стільки зусиллями волі, скільки загальною ситуацією, в якій знаходяться всі.

Саме тому військове мистецтво, то не тільки вмиле проведення військових операцій, а, насамперед, здатність протиставити супротивнику силу свого світогляду. Ідейну переконаність в тому, що протистояння є засобом самоствердження держави і народу, який цю державу створив. Через це його не варто ототожнювати з мистецтвом війни. Мистецтво війни несе в собі фундаментальні основи стійкості в конкурентній боротьбі за виживання серед агресивного зовнішнього оточення. Під такими фундаментальними основами розуміється:

а) єдність зовнішньої і внутрішньої політики держави, яка проявляється в їх ефективності;

б) концептуалізоване бачення елітою стратегічних пріоритетів розвитку в контексті посилення суверенітету і незалежності від факторів, які заважають цьому;

в) вміння діяти на випередження в ситуації військової, економічної, політичної, культурної агресії, в яких би формах вона не проявлялася;

г) нейтралізація гібридних форм агресивної політики сусідів як в середині держави, так і за її межами.

Зрозуміло, що для цього потрібно мати міцну, добре навчену і озброєну армію. Але в умовах сучасного протистояння армія повинна будуватися на принципах, які відповідають даним умовам як за характером, так і за формами. За таких умов, мотивацію бійця і офіцера неможливо підвищувати виключно методами дисциплінарного тиску чи методами пропаганди. Армія мусить стати середовищем, де такі поняття як честь вартують більше, а ніж дотримання статутних норм, при тому, що важливість останніх не заперечується. Окрім того, на рівні офіцерської ланки, армійське середовище, за для зміцнення армії і підвищення ефективності її підрозділів, має інтелектуалізуватися. К. Клаузевіц у своїй праці «Про війну» вказував на воєнний геній, який опирається не тільки на мужність, але й на розум й духовні здібності армії, що безпосередньо сприяє її зміцненню. Особливо важливо це, коли форми військово-політичного протистояння набувають гібридизованого характеру.

В цьому контексті не варто забувати і про проблему, на яку у свій час звернув увагу Макіавеллі. Дана проблема стосується політиків, яким влада попадає в руки за волею випадку. Тобто це такі собі випадкові люди в політиці, які практично не можуть надовго там утриматись, а, отримавши владні повноваження – не можуть ними скористатися ефективно в інтересах держави. Тоді вони використовують її у власних інтересах [10, с.269].

Небезпека від таких випадковостей не тільки в цьому. Коли така ситуація затягується на тривалий період, поступово інституалізуються «нові» форми політичної взаємодії і закриваються будь-які можливості для оновлення політичного середовища. Воно запов-

нюється людьми, нездатними створити бодай натяку на якусь більш-менш пристойну політичну конкуренцію. Програє від цього не тільки держава, але й суспільство. У нас склалася саме така ситуація. Подібне мало місце і в Європі часів Макіавеллі, коли остання перебудовувала свій політичний простір під нову епоху. В цей період ставилися під сумнів основи політичної легітимності, що сприяло зародженню попиту на ідеї, котрі і були висловлені Ніколло Макіавеллі.

Що ж до природи війни, то її можна пояснити виключно дискутуючи над проблемою волі до життя, яка проявляється не тільки у військовому протистоянні, а й в здатності перемагати в тому числі і невійськовими методами. Війна є крайньою формою такого протистояння, через що методи її ведення завжди носять політичний характер. Особливо це стосується війни сучасної. Однак, не дивлячись на те, що ці методи з часом змінюються, її природа залишається незмінною. В цій ситуації досить важливою проблемою стає необхідність пояснити це армії і народу, який вона захищає. Реальна ж історія часто демонструє нездатність народу до розуміння проблем, які досить часто коштують йому життя. Макіавеллі недаремно стверджував, що на народ надіятися це те ж саме, що на піску будувати.

Ця нездатність народу породжується звиканням до загроз в ситуації постійного військового і політичного напруження. Звичка обезцінює страх і робить його приривчаєм до реального життя. Страх вмонтовується в структуру свідомості і стає елементом світу, в якому ми живемо. Люди і суспільство перестають реагувати на загрозу як на загрозу, оскільки остання органічно увійшла в основний конструкт повсякденності, ставши його звичайним елементом. Ось саме в такій ситуації народ може втратити свободу, не розуміючи небезпеки створеної ним самим. Це підриває волю до перемоги. А народ, який не перемагає – попадає під вплив іншого народу чи чужого уряду, втрачаючи не тільки ідентичність, а й свою національну самість.

Макіавеллі в книзі «Роздуми про першу декаду Тита Лівія» пояснює: народ, «який звик жити під владою чужого йому уряду... не вміє судити ні про свій захист, ні про образи, які терпить суспільство, не знає своїх правителів і вони не знають його... досить швидко знову попадає під гніт набагато гірший, а ніж той, від якого нещодавно звільнився» [10 с.173]. І в цій ситуації його не спасає ні військо, яке сформоване із того ж таки народу, ні сусіди, які ситуативно стали його друзями, ні збіг випадковостей, що буває досить рідко і на що не варто покладатися.

Як показує історія – люди важко звільняються від своїх звичок, а ще важче стають воїнами за власним бажанням, особливо коли одні студіюють військову науку, а інші насолоджуються життям. Та це не значить, що вони не можуть служити у війську. Дана проблема виникає через не усвідомлення себе громадянином держави, до якої належиш. Виникає вона і через відсутність або втрату ціннісних орієнтирів, деінтелектуалізацію суспільного середовища, роботою ворожої пропаганди. «Воїни, – як писав Макіавеллі, – народжуються всюди, де народжуються люди, лише б знайшовся той, хто здатний привчити їх до військової служби, подібно до того, як Тулл вмів привчити римлян». Для більшої переконливості Макіавеллі наводить слова Вергілія: «...Desidesque movebit

Tullus in arma viros" (лат.), що означає: «Тулл перетворив ледачих на людей зброї» [10, с.186]. «Перетворив» виключно із своїх підданих та громадян республіки, не використовуючи найманців.

Важливою функцією держави у воєнний час стає необхідність використати владу і організувати набір найкращих громадян на службу одночасно у добровільній та примусовій формах. Незважаючи на всі зовнішні фактори, що впливають на рівень фізичної чи військової підготовки молодого поповнення, Макіавеллі стверджує, що основою формування гарно кваліфікованого воїна є виключно освіта і його навчання воєнним навичкам. Він досить впевнено критикує наймане військо бо з найманцями ніякого особливо вибору у державі немає. Якщо держава потребує найнятого війська – то вона нехтує якістю і обирає за основний пріоритет кількість. Обґрунтовуючи незадовільний стан речей у найманому війську, він наголошує: люди, які пішли на чужину для ведення війни, зробили це тільки із-за того, що не знайшли себе потрібними на своїх землях. Це заперечує критерій якості у формуванні армійських підрозділів. Адже буйні, безбожники, шахраї, азартні, яких доля вигнала із власної домівки негативно впливають на військо. Такий соціальний елемент зовсім не відповідає духу воїнства і честі, тому не є бажаним контингентом для армії і покладатися на такі підрозділи держава не може. Коли виникає потреба у найманцях – це означає, що держава не спроможна використати своїх громадян для формування власного війська.

На перших порах таку проблему можна вирішувати у найпростіший спосіб – за рахунок примусового набору на службу всіх, хто за станом здоров'я до неї здатний. Однак такий підхід на перспективу не є ефективний, оскільки збільшує кількість невмотивованого елемента у взводах і ротах, що негативно відображається на їх боєздатності.

Наступною не менш важливою проблемою є ефективність діяльності військового керівництва. Досить слушним зауваженням Макіавеллі стало зауваження щодо покарання полководців, які програли битву. Він пише, що: «коли воєначальник робив помилку із злого задуму, «вони», – тобто римляни, – карали його, але по-людськи; коли із-за незнання, то не тільки не карали, але й нагороджували» [10, с.200]. Такий підхід є правильним, оскільки справа військова переповнена ризиками і страх за неправильне рішення, чи програли битву скоує ініціативу воєначальника, примує його уникати ризикованих ситуацій, що на війні є неприпустимим і небезпечним.

Актуальною в цьому контексті залишається зауваження щодо небезпек, які виходять від сусідів, котрі вбачають в цьому перешкоду для реалізації своїх планів часто потаємних і далеко не мирних. Аналізуючи досвід Римської республіки він вказує на те, що «сусіди.., які раніше і не думали про безпеку... змовилися проти Риму» [10, с.203]. Це нагадує сьогодишню ситуацію, яка склалася у відносинах між Україною та деякими із її сусідів. Всіх їх страшить зростаюча могутність держави, яка може стати серйозним геополітичним гравцем на периферії західного світу. Однак, цей фактор не є настільки небезпечним, наскільки небезпечні загрози, що породжуються внутрішніми проблемами. Адже внутрішні проблеми, які не вирішуються дезорієнтують суспільство, роблять його вразливим для зовнішніх впливів, руйнують

його з середини. На цьому фоні важливо розвивати армію, оскільки лише вона виконує, в цій ситуації, функцію стримування відкритої агресії, можливість якої проважується слабкістю держави.

Не варто забувати і про те, що військо зміцнюється тоді, коли воює за «для власної слави», коли кожен солдат вірить своєму командирові, а командир впевнений у своїх солдатах. Та для цього кожен із них має бути вільним громадянином, який володіє не тільки правом висловити власну позицію, але й свідомо користується правом захищати свою честь і честь країни, яку він представляє. Адже, – на думку Н. Макіавеллі, – «ніщо так не ускладнювало римлянам упокорення сусідніх народів..., як любов цих народів до свободи» [10, с.268].

Свобода є органічним станом, в якому людина набуває якостей відповідальної особистості. Вільною вона робить вибір і несе за нього як покарання, так і винагороду. В рабстві, навіть, коли воно часткове і відтворює спорадичні ситуації пригнічення, не може бути, а ні вільного вибору, а ні відповідального вчинку. В існуючих державних інститутах, одним із яких є армія, це не просто важливо, а досить актуально. Добитися цього неможливо з допомогою сили, рівно як і з допомогою страху. Страху перед тим, чого не розумієш, або в чому відчуваєш свою безпорадність. Особливо, коли в це втручається релігія. Можливо не настільки вона, наскільки ті, хто її представляє. Макіавеллі недаремно писав: «Наша релігія визнає святими людей... смиренних, схильних до споглядання, а не діяльних. Наша релігія вважає вищим благом смирення, зневагу до світського, у відмові від життя, тоді, коли язичницька релігія шукала його у величч душі, в силі тіла і в усьому, що робить людину могутньою. Наша релігія, якщо і бажає нам сили, то не на подвиги, а на терпіння. Це нове вчення, здається, знесило світ і віддало його в жертву мерзотникам» [10, с.271]. Можливо не у всьому з ним можна погодитися, однак правда є в тому, що все, що людину пригнічує, скоує його ініціативу, ставить в становище залежності є давнім методом унезалежнення, підкорення особистості мерзотниками, які із заздрістю споглядають на тих, хто вище по силі духу і досконалості розуму.

В одному із розділів своєї книги Макіавеллі про причини війни між державами вказує на одну із причин, суть якої в бажанні однієї держави загарбати іншу. Однак, з досвіду життя і історії ми пам'ятаємо, що тут одного бажання замало. Потрібно обґрунтувати рішення, яке робить можливим протистояння у формі війни. Причиною такого рішення може бути напад на союзників, що є прямим вторгненням, яке суперечить загальному контексту відносин між державами і міжнародному праву. «Так, завжди чинили правителі, які бажали почати війну, але в той же час бажали зберегти договори і честь» [10, с.287]. В наших умовах ця формула працювати перестала. Її місце зайняли амбіції вождів та їх фінансові інтереси. Та роль грошей не варто переоцінювати, оскільки вони швидко можуть закінчитися. Тим більше ми не знаємо, коли закінчиться війна, а в той же час, народ може перестати вірити вождю, який розпочав війну, покладаючись на силу грошей, а не на армію. В цій ситуації лише армія надає впевненості у перемозі і тільки вона зміцнює державу, а не блиск золота і багатство правителів, що розпочинають воєнні дії [10, с.290]. «Якщо

сила держави не в армії, а в грошах, вона загине», – писав Макіавеллі [11, с.294]. Але війна – це суміш підступності і хитрості. Війна – це прояв гордині, амбіцій і зухвальства. Як уникнути цього, або, як підготуватися до таких подій, коли тебе будуть підставляти і обманювати, хитрувати і при цьому вдавати із себе доброго сусіда і надійного союзника? Відповідаючи на це питання автор стверджує: щоб під «тінню союзу не попасти в рабство» не варто надіятися на те, що «чужу гординю можна приборкати своїм смиренням» [10, с.297]. Коли цього не розуміють, приймають помилкові рішення і втрачають ініціативу. Макіавеллі пише: «Повільність нікому не допоможе, а собі зашкодить. Вона залежить або від малодушності і безсилля, або від підступності осіб, яким надано право приймати рішення» [10, с.299, 300]. Нажаль, підступність і «помилкові поняття, що ґрунтуються на помилкових прикладах, що репрезентуються розбещеністю нашого часу, приводять до того, що люди і не думають залишати свої шкідливі звичаї» [10, с.315]. Так він звертався до своїх співвітчизників, а ми з «коридорів» нашого часу можемо підтвердити правильність подібних висловлювань. Більше того, події, що розкривають сутність стосунків наших союзників на Заході, особливо тих, які знаходяться на наших західних кордонах, підтверджується словами Макіавеллі: «Неможливо довго оберігати спокій і незалежність, якщо вона (республіка, прим. наша) не буде тривожити інших, то ті інші розпочнуть тривожити її, і тоді у неї з'явиться і бажання і необхідність діяти...» [10, с.316]. Тоді розпочнеться те, що ми маємо сьогодні, коли зростання могутності України викликає у її сусідів випаді ворожості, оскільки впродовж тривалого часу вони успішно користувалися нашою слабкістю.

Та «із всіх важких становищ, в яких можуть знаходитися правителі і республіки, саме важке те, коли вони не можуть ні прийняти миру, ні продовжувати війну. Таке становище тих, кому, з одного боку, мир надається на досить важких умовах, а з іншого – війна веде до того, щоб стати або жертвою союзників, або здобиччю ворога» [10, с.326]. Ця думка відображає ситуацію 2014-го року, коли зруйнована армія не могла ефективно протистояти російській інтервенції і знадобився дипломатичний маневр (результатом якого був Мінськ), щоб виграти час і зібратися силами. Та попри це варто пам'ятати, що із всіх важких ситуацій найгіршою є та, яка принижує. І неважливо кого це стосується – окремої особи чи держави, солдата чи командира. Природа будь-якого приниження – в зневазі до іншого. Але «не слід до того зневажати людей, щоб дозволяти безкарно їх ображати...» варто «пам'ятати, що ображений готовий помститися, не дивлячись ні на які небезпеки, хоча б це загрожувало йому смертю» [10, с.344]. Ця думка є справедливою і для нас. Тільки в умовах цинічного нехтування правилами і честю, вони не мають особливого значення. В усіх інших випадках образи є недопустимими. Недопустимість образ заперечується дотриманням правил. Політична практика досить часто продукує такий досвід, в якому праведність і мораль підмінюється зневагою і цинізмом. Згодом, того, хто використовує таку практику, життя приводить не до величі, якої він прагне, а до зневаги і падіння. Макіавеллі був правий, коли пояснював: «Бажаючи показати приклад великого занепаду, доля вибирає людей, які ведуть держави до загибелі. Якщо

при цьому знайдеться людина, яка зуміє цьому завадити, вона знищує і її, або забирає у неї можливість діяти і приносити користь» [10, с.346]. А все тому, що «люди можуть сприяти логіці долі, але не в силі завадити їй, можуть пробувати протистояти їй, але не в силах перемогти її. Через це ніколи не слід впадати у відчай: нам невідомі цілі, які переслідує доля, адже прагне вона до них шляхами крутими і потаємними; тому потрібно завжди сподіватися і сподіваючись, не впадати у смуток, якими важкими не були б обставини» [10, с.347].

Ці обставини вимагають не тільки тверезих оцінок і рішучості, вони вимагають ще й мужності, щоб протистояти їм. Тому, «коли у людей немає мужності, доля любить показувати їм свою владу» [10, с.350]. А, коли вони у своїй безпорадності прагнуть скористатися силами інших, а не власними, тоді небезпека втратити все, в тому числі і власну гідність, виринає зі всією очевидністю. Що ж стосується мужності, то вона не є природною властивістю людини. Вона відображає соціальну якість діяльнісного громадянина, чия громадянська свідомість містить в собі розуміння ситуації, в якій опинилося суспільство або держава. Однак, досить важливо, щоб мужність не виникала ситуативно, а набула властивості звичаю. На це звертає увагу і Н. Макіавеллі: «Звичай мати завжди армію в ділі постійно відкриває поле для мужності громадян» [10, с.412]. Такий звичай формує усвідомлення важливості захисту своєї держави і сприймається її громадянами не тільки як формальний обов'язок, а як необхідна складова їхнього життя і їхньої честі. Саме це формує довіру в суспільстві, від чого держава лише міцніє. Міцною стає і її армія. Але, «якщо бажать, щоб армія отримала перемогу, потрібно створити до неї таку довіру, щоб вона була переконана в тому, що ніщо не завадить їй перемогти» [10, с.450]. Більше того, «необхідно, щоб воєначальник користувався повагою так, щоб армія надіялась на нього; і вона завжди буде сподіватися на нього, якщо побачить, що він любить дисципліну, є мужнім, турботливим і що гідно підтримує велич свого сану». «Дотримання цих умов, – вказує Макіавеллі, – складає одну із головних причин впевненості війська, а впевненість веде до перемоги» [10, с.451]. Та цього замало. Неабияку роль відіграє і особистість полководця. «Вправний полководець повинен особливо піклуватися, щоб не зустрілось нічого, що могло би забрати мужність у його армії» [10, с.463]. Які ж якості повинен мати полководець для того, щоб його роль була повною і корисливою? І тут автор наводить слова римського полководця Валерія Корвіна, які відображають суть якостей воєначальника: «Я хочу, щоб ви солдати, наслідували не тільки мої слова, але й мої дії, щоб не чекали від мене тільки наказів, але керувалися прикладом мого способу дій, ефективність якого дозволила мені тричі бути консулом і заслужити загальну славу» [10, с.465, 466].

Наприкінці третьої книги «Роздуми про першу декаду Тита Лівія» Макіавеллі промовив фразу, важливість якої не втрачає свого значення навіть попри те, що вона була висловлена декілька століть тому. Звучить вона так: «Вітчизна повинна захищатися або ганьбою, або славою, в тому і в іншому випадку вона добре захищена!» [10, с.470]. А це означає, що «завжди, коли приходиться обговорювати питання, від якого залежить спасіння

держави, не слід зупинятися ні перед будь-якою думкою про справедливість чи несправедливість, людяність чи жорстокість, славу чи ганьбу, але, відкинувши будь-які помисли, відважитися на те, щоб рятувати і підтримувати свободу» [10, с.471]. Свободу як найважливішу цінність як умову волі до життя, як внутрішній стрижень особистості і основу будь-якої політики.

Природа війни не в суперечностях суб'єктів міжнародних відносин. Причину суперечностей між державами варто шукати в природі війни. Вона залежить від того, як ми сприймаємо світ і позиціонуємо себе ньому. Найважливішим із цього є свобода, гарантом якої завжди виступає держава, котра у захисті свободи опирається на армію. Та для ефективного захисту держави, особливо в умовах сьогоdnішнього часу, світоглядним та ідеологічним стрижнем армії мусить бути воля до перемоги. Тільки така армія здатна виконувати найважливішу функцію в суспільстві – захист суверенітету і незалежності.

Але для того, щоб перемоги в майбутньому не ставали поразками, в основі їх тріумфального змісту мусить бути, щось таке, яке скріплює величчю зв'язок між старшим і молодшим поколіннями воїнів.

Макіавеллі наводить приклад одного із відомих полководців Риму, який після успішно проведеної військової кампанії нагородив своїх легіонерів землею і привілеями за перемоги, котрі були здобуті ними, захищаючи честь і славу республіки. За це отримав зауваження сенатора, який сказав: «Після цього перемога, яку ти отримав буде останньою!». «Чому!?!», – запитав полководець. «Тому, що цього не бачила молодь!» – Відповів той. Після воїнів зібрани вдруге і уже в присутності молоді, урочисте нагородження повторили. Звідси можна зробити висновок – неважливо скільки ти отримав перемог, чи поразок, важливо те, як їх оцінює суспільство. Тільки, коли позитивний результат військових кампаній актуалізується у свідомості соціуму, а існуюча система моралі живиться силою військової традиції, армія формує свою здатність до перемог через волю і напруження тих, хто причетний до неї. Відбувається легітимація доблесті зорієнтованої на честь. Такою є ситуація вибору ратної справи молодим юнаком, в основі якого закладена легітимізована воля до перемоги. Без цих фундаментальних речей поняття війни не може бути розкрито як політична категорія, а сутнісна природа миру розмивається категоріями ефективного протистояння. Останнє виступає у формі структурної одиниці балансу сил і закладає умови для вирішення конфліктів.

В сучасній війні, рівно як і у війнах минулих століть, конфлікти вирішуються тоді, коли дотримується баланс між політичними і воєнними умовами, що стає основою переговорного процесу, дає йому початок. Переговорний процес, то є крок до мирного врегулювання конфлікту. Однак, його успішність залежить від багатьох складових. В нашій ситуації він не може проходити поза процесом становлення нового дизайну держави, яка б відповідала сьогоdnішнім політичним реаліям. Без усвідомлення важливості цього, армію, як одного із найважливіших інститутів держави, перебудувати вкрай важко. Тому теза – «без оновлення держави неможливо оновити армію» є цілком справедливою. Процес цей започаткований широкомасштабною дискусією, яка досить часто не співпадає з інтересами тих соціальних колективів, які у нас є. Саме колективів, тому, що середовища у нас розмиті

досить тривалим періодом трансформації, започаткованим ще з моменту розпаду СРСР.

П'ять століть тому Макіавеллі наполягав на необхідності жорстко контролювати соціальні колективи, не порушуючи принципів політичної свободи, оскільки остання забезпечує умови для політичної конкуренції, а конкуренція, в свою чергу, сприяє становленню політичного порядку і законності. Для нас це банальність та, коли не існує різних думок, або вони пригнічуються – приймаються закони, котрі нічого спільного зі свободою не мають. Так це була позиція Нового часу, коли зароджувалася нова модель нормативного соціокультурного простору, в якому базовою нормативною реальністю ставала політична єдність громадян. Макіавеллі одним із перших відчув ці зміни і спробував їх осмислити та обґрунтувати.

Висновки. Це був період формування світської держави, яка втрачала свій сакральний смисл, і повинна була служити інтересам своїх громадян. Вона була раціональною і зобов'язувалася ставити питання: наскільки корисно і справедливо те, що в ній відбувається. Таким чином, держава отримала мету і смисл, оскільки створювалася вона за для того, щоб реалізовувати земні цілі, а не прагнути божественної благодаті. Процес цей, був започаткований Томою Аквінським, який першим вказав, що людина має не тільки потреби духовні, але й земні і мусить їх реалізовувати спільно. В часи Макіавеллі така позиція породила новий політичний тренд, суть якого у відоособленні політики від релігії, а релігії від держави, що для європейської культури мало фундаментальне значення, оскільки сприяло появі принципово інших підходів в тодішньому політичному середовищі. Відтепер в політиці головними ставали не особистості, а інститути, і від того наскільки ефективно вони функціонують, залежала стійкість держави та її могутність. Ефективність цих інститутів сьогоdnі важлива як ніколи. Армія, яка є одним із них і, яка в умовах сьогоdnення, свою пріоритетну роль доводить на полі бою – утримує весь остов влади не тільки з допомогою зброї, але й інтелектуальної спроможності. Без цього ніяка держава в ХХІ столітті, не може стати суб'єктом міжнародних відносин, оскільки її права всіляко будуть нівелюватися гібридною агресивністю не досить дружньо налаштованих до неї сусідів. В цьому і закладена суть волі до перемоги, а війна є лише її формою.

Разом з тим, немає вічної війни, як і вічного миру. Після війни завжди настає мир. Інша справа як довго він триватиме. Про це варто пам'ятати як політикам, так і військовим. Саме з цієї причини політична філософія Макіавеллі є для нас актуальною як ніколи.

Воління перемогти є внутрішнім змістом будь-яких військових кампаній, яке посилюється не так зброєю, як самою волею. Проявом волі є мужність. Тому той, хто зуміє організувати військо, яке прагне перемагати, його війна буде успішною і цей успіх залишиться в анналах історії не стільки як майстерна військова операція, скільки перемога сили волі над самою собою. Це те, чого не так часто можна було спостерігати в технологічних протистояннях, якими була Перша і Друга світові війни. Це те, що потребує детального переосмислення в період так званого гібридного зіткнення, яке проявляє себе в усіх сферах життя суспільства. Тому започатковані реформи

Збройних Сил України мають відбуватися не тільки в сфері переозброєння, оснащення армії сучасними засобами ведення бойових дій, вони мають базуватися і на зміні підходів до процесу формування мотивації військово-службовця підвищувати не тільки свою бойову майстерність, але й рівень інтелектуальної обізнаності, загальної культури, моральних цінностей, що і складає основу волі, яка вміє перемагати.

Наступне стосується не стільки самих поглядів Макіавеллі, скільки прагнень, які виношував флорентійський філософ, глибоко переживаючи за долю своєї Вітчизни в момент найбільшої для неї небезпеки. Г. Гегель у своєму творі «Конституція Німеччини» (1798–1802pp.) про це писав так: «В ті страшні роки, коли Італія стрімко наближалася до загибелі, слугувала ареною війн, які іноземні держави вели за її землі, коли вона надавала засоби для цих війн, одночасно будучи їх метою, шукала своє спасіння у підступному вбивстві, отруєннях, зраді і фантазії стороннього набриду, завжди руйнівного для тих, хто наймав його, а здебільшого того, хто втілював в собі грізну небезпеку... один державний діяч Італії, що гостро відчував всю глибину загального падіння, гніву розрухи і засліплення, тверезо зважив всі обставини, прийшов до твердого висновку – спасти Італію можливо лише, тільки об'єднавши її в державу». [8, с.150]. Цим діячем був Ніколло Макіавеллі.

Навряд чи можна щось суттєве додати до такої яскравої за формою і глибокої за змістом оцінки, яку дав один філософ іншому і, які в підсумку формували обличчя тієї Європи, яка, хоча і з проблемами, але успішно витримує конкуренцію і слугує зразком для усього пострадянського світу.

Для України це має вкрай важливе значення, оскільки спасти її ми можемо тільки об'єднавшись в могутню державу, яка буде захищати свої національні інтереси, а не слугувати індивідуальному збагаченню тих, хто ці інтереси ігнорував з моменту проголошення незалежності.

Література

1. Воронцов, Е.А. Неизвестный Макиавелли / Е.А. Воронцов // *Altamater (Вестник высшей школы)*. – № 3. – 2013. – С.105-111.
2. Дубенянский М. Ницолло Макиавелли: политика без прикрас / М. Дубенянский // *Личности*. – № 5(15). – 2008. – С.71-85.
3. Юсим М. Сталин и Макиавелли. Заметки о политике и морали / М. Юсим // *Новая и новейшая история*. – № 4. – 2008. – С.152-165.
4. Бибихин В. Новый ренессанс / В. Бибихин. – Москва: Наука, 1998. – 496с.
5. Долгов К. Ренессанс и политическая философия Макиавелли / К. Долгов // *Новый мир*. – №7. – 1981. – 187-221с.
6. Шымко А.Ф. Про деякі аспекти керування державою за Макиавеллі: спроба сучасного переосмислення / А.Ф. Шымко. –

Режим доступу: //http://intkonf.org/shimko-fa-pro-deyaki-aspekti-keruvannya-derzhavoyu-za-makiavelli-sproba-suchasnogo-pereosmyslennya /; Понизов Д. С. Философия макиавеллизма. Развитие украинської правової системи за роки незалежності / Д.С. Понизов // *Тези доповідей і наукових повідомлень міжнародної студентської конференції за підсумками науково-дослідницької роботи 2004/2005 навчального року*. – Харків: НУАУ імені Ярослава Мудрого, 2005. – С.21.; Гречко, С.М. Макиавеллізм і його вплив на сучасну українську політику / С.М. Гречко, Ю. Ю. Собко // *Наука і економіка*. – 2007. – № 1. – С.23 -28.

7. John Greville Agard Pocock, *Machiavellian Moment: Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition* / John Greville Agard Pocock. – Princeton University Press, 2003. – 634 p.

8. Гегель Г. *Политические произведения* / Г. Гегель. – Москва: Наука, 1978. – 440 с.

9. Клаузевиц К. *О войне: Пер. с нем.* / К. Клаузевиц – Москва: Наука, 1994. – 448 с.

10. Макиавелли Н. *Государь: Рассуждения о первой декаде Плим Ливия; О военном искусстве: Сборник* / Пер. с ит. – Минск: ООО «Попурри», 1998. – 672 с.

References

1. Vorontsov, E.A. *Neizvestnyi Makjavelly* / E.A. Vorontsov // *Altamater (Vestnyk vusshei shkoly)*. – № 3. – 2013. – С.105-111.
2. Dubenianskyi M. *Nykollo Makjavelly: polityka bez prykras* / M. Dubenianskyi // *Lychnosti*. – № 5(15). – 2008. – С.71-85.
3. Yusym M. *Stalyn u Makjavelly. Zаметky o politykye y moraly* / M. Yusym // *Novaya y noveishaia ystoriya*. – № 4. – 2008. – С. 152-165.
4. *Bybykhyh V. Novui renessans* / V. Bybykhyh. – Moskva: Nauka, 1998. – 496s.
5. Dolhov K. *Renesans y politycheskaia fylosofyia Makjavelly* / K. Dolhov // *Novui myr*. – №7. – 1981. – 187-221 s.
6. Shymko A.F. *Pro deiaki aspekty keruvannia derzhavoyu za Makjavelly: sproba suchasnogo pereosmyslennia* / A.F. Shymko. – Rezhym dostupu: //http://intkonf.org/shimko-fa-pro-deyaki-aspekti-keruvannya-derzhavoyu-za-makiavelli-sproba-suchasnogo-pereosmyslennya/; Ponzov D.S. *Fylosofyia makjavellyzma. Rozvytok ukrainskoi pravovoi systemy za roky nezaleznosti* / D.S. Ponzov // *Tezy dopovidei i naukovykh povidomlen mizhnarodnoi studentskoi konferentsii za pidsumkami naukovo-doslidnytskoi roboty 2004/2005 navchalnoho roku*. – Kharkiv: NUAU imeni Yaroslava Mudroho, 2005. – С. 21.; Hrechko, S.M. *Makjavelizm i yoho vplyv na suchasnu ukrainsku polityku* / S.M. Hrechko, Yu.Yu. Sobko // *Nauka i ekonomika*. – 2007. – № 1. – С. 23 -28.
7. John Greville Agard Pocock, *Machiavellian Moment: Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition* / John Greville Agard Pocock. – Princeton University Press, 2003. – 634 p.
8. Hehel H. *Politycheskyye proizvedeniya* / H. Hehel. – Moskva: Nauka, 1978. – 440 s.
9. *Klauzevyts K. O voine: Per. s nem.* / K. Klauzevyts – Moskva: Nauka, 1994. – 448 s.
11. *Makjavelly N. Hosudar; Rassuzhdeniya o pervoi deкаде Tyta Lyviya; O voennom yskusstve: Sbornyk* / Per. s yt. – Mynsk; ООО «Popurri», 1998. – 672 s.

Slotyuk P.V.,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Department of History of Ukraine and Philosophy of Vinnitsa National Agrarian University, slotuk @ bigmir.net

Ukraine, Vinnitsa

THE NATURE OF THE WAR IN THE CONCEPTS OF N. MAKIAVELLI

The article analyzes the views of N.Machiavelli on the nature of the war as a social phenomenon and how relevant they are in today's Russian aggression against Ukraine. Particular attention is paid to the role of the state, its leaders and military leadership in organizing the defense of sovereignty.

Key words: war, military art, valor, aggression, courage, will.

Editor-in-Chief	M.A. Zhurba
Deputy Editor-in-Chief:	I.O. Kuzmichenko E.B. Talishinski E.V. Starichenko
Mainhandling Editor	Yu.V. Kravchenko
Proofreader	E.V. Starichenko
Designer	T.H. Aldakimova
Makeup	E.V. Starichenko

Journal Editorial Staff Contact Information.

**Post Address: 92600 Ukraine, Svatove,
106 Zoriana Str. Sobornist
Journal «Virtus» Editorial Staff,
tel.: +38 (050) 227 30 03,
e-mail: virtustoday@gmail.com
website: <http://www.virtus.conference-ukraine.com.ua>**

**Center of Modern Pedagogy «Learning Without Borders»
Post Address: 7275, boul. Langelier, CP88022 Montreal, QC, H1S 3G9, CANADA
e-mail: info@pedagogiemoderne.com
website: <http://www.pedagogiemoderne.com>**

**Signed for printing 30.01.2019.
Format 60×84 1/8. Paper offset. Font Times.
Offset printing. Conventional printed sheet 36,2 Publisher's sheet-copy 36,2
Circulation 500 copies. Order 3031.**

**Printed PE Shpak V. B.
The certificate on the state registration B02 No. 924434 from 11.12.2006
Ternopil, Prosvity St. 6.
phone 8 097 99 38 299
E-mail: tooums@ukr.net**
